

hulgaliselt inimesi, kellel puudus selleks vajalik koolitus või litsents. Selleks, et olukorda kaardistada, viidi prof S. Talviku algatusel läbi küsitlus, milles koguti andmeid kohalike "ebaarstide tegevuse kohta". Tulemuseks oli, et Eestis tegutses 1929. aastal 338 isikut, kellel puudusid arsti volitused. Nii Kaarina Reinu kui ka Jaan Käsmeli ettekanne juhtisid tähelepanu sellele, et meditsiini ja rahvameditsiini tuleb käsitleda võrdlevalt, sest tegemist on paralleelselt arenenud nähtustega.

Seminaripäeva võttis kokku Mare Kõiva, kes tõdes, et viie aasta jooksul on Medica seminarides kuulnud väga palju erinevaid lugusid haigustest ja nende ravimisest. Nii korraldajate kui ka osalejate ühiseks sooviks on, et sellised rahvameditsiini, etnobaanikat, meditsiiniantropoloogiat ja meditsiiniajalugu käsitlevad koosviibimised jätkuksid ka edaspidi. Kõikide osalejate nimel suured tänud neile, kelle õlul oli seekordse seminari ettevalmistamine. Suur tänu ka kolleeg Ell Vahtramäele Eesti Põllumajandusmuuseumist, kes aitas rahvameditsiinihuvilistel taas kokku tulla ja pimedal sügisõhtul kaunis mõisahäärberis päeva jooksul käsitletud teemasid arutada. Rahalise toetuse eest tänane Eesti Kultuurkapitali.

Piret Paal

Konverents uurija- ja uurimiseetikast

Konverents "Pärimuslik ajalugu ja eetika" toimus 2008. aasta 3. ja 4. detsembril Helsingis, selle korraldas Soome ülikoole ja teadusasutusi ühendav pärimusliku ajaloo uurijate võrgustik (Muistitietotutkijoiden verkosto: <http://www.finlit.fi/tutkimus/fohn/>).

Läänemaailma pärimusliku ajaloo uurijad on eetikaküsimuste üle diskuteerinud juba alates 1960. aastatest, mil anti välja esimesed käsiraamatud ja juhendid. Algselt hõlmasid eetikaküsimused peaaesjalikult suulise materjali kogumist, analüüsi ja säilitamist, kuid dokumenteerimis- ja avaldamistehnoloogia arengu ning pärimusliku ajaloo meetodi levimisega on eetilised normatiivid mitte ainult mitmekesistunud, vaid ka komplitseerunud, mis on toonud endaga kaasa vajaduse jätkuvalt arutleda eetikateemadel: analüüsida praktikast tulenevaid uusi kogemusi, vaadata üle seni tehtu ja vaidlustada olemasolevaid seisukohti.

2008. aasta detsembrikuu algul kogunesid Helsingis Soome pärimusliku ajaloo uurijate võrgustiku korraldatud teisele rahvusvahelisele sümposionile pärimusliku ajaloo uurijad Soomest, Inglismaalt, Rootsist, Venemaalt, Poolast, Tšehhist ja Eestist, et diskuteerida pärimusliku ajaloo mitmekesiste praktiliste probleemide üle eetilise perspektiivist. Peaesinejad olid Robert Perks Briti raamatukogust (Konfidentsiaalsus, kontroll, nõusolek ja koostöö: eetikaküsimused pärimuslikus ajaloos) ja Arja Kuula Tampere ülikoolist (Kvalitatiivne uurimine ja andmete arhiveerimine

eetika). 15 ettekannet oli jaotatud paralleelsessioonidesse, mis keskendusid intervjueeritava vaikimisoovi ja anonüümsuse teemadele, eetikaküsimuste ennetamisele ning kohaga seotud uurimise ja eetika seostele.

Pärimusliku ajaloo uurijad tegelevad erinevate seaduslike ja eetiliste küsimustega oma tegevuse kõikides etappides. Materjali kogumine peab toimuma seaduslikes piirides ning siin on hea teada, et eri maades reguleerivad seda erinevad seadused: näiteks kui Suurbritannias lähtutakse *copyright law*'st, mis käsitleb heli/salvestise ning kõne omandiõigusi ja avaldamisvõimalusi, siis Soomes (ja ka Eestis) lähtutakse isikuandmete kaitse printsiibist, mille rõhuasetused on mujal (vt Isikuandmete kaitse seadust <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12909389>, Autoriõiguse seadus kõnesolevale allikale ei laiene: <http://www.riigiteataja.ee/ert/act.jsp?id=12957346>). Kultuuridevaheliste projektidega tegev pärimusliku ajaloo uurija peab teadma, millised seadused kehtivad riigis, kus ta oma intervjuusid teeb, sest salvestuse sisuga seonduvat hakkavad reguleerima just kohalikud seadused. Kuigi pärimusliku ajaloo seaduslikku poolt puudutati konverentsil vaid riivamisi (Robert Perks, Arja Kuula), tuli siiski esile selle valdkonna komplitseeritus ja kontekstispetsiifilisus. Seaduslikkusest suurem roll pärimusliku ajaloo alases uurimistöös langeb eetikale, mis võib olenevalt probleemist olla vägagi situatiivne. Samas – ja see tuli ka konverentsil eredalt esile – on uurijaid vaevavad ja sealjuures uurimispraktikat kujundavad eetilised küsimused ka universaalsemad, hõlmates selliseid valdkondi nagu konfidentsiaalsus, privaatsus, väärikus ja usaldus.

Konverentsi ettekannetes tõusis silmatorkavalt esile küsimus informandi – uurin-
gupartneri – kaitsest: kuidas ennetada võimalikke riske ning kahjutekitamist intervjueeritavale ja tema lähedastele; kuidas kaitsta tema privaatsust ja inimväärikust; kuidas tagada intervjuuandmete edasine konfidentsiaalsus? Ettekannetes toodi selles seoses korduvalt esile vajadus tagada informandi anonüümsus uurija tekstis. Samas vaidlustati seda kui rutiinset meetodit, mis ei suuda alati täita oma tarvet. Esiteks pole anonüümsus ainult nime kustutamise probleem, vaid laieneb teatud tingimustel kogu teadusliku tekstualiseerimise protsessile: näiteks, kui palju/vähe peaksime väikese koha- või rühmauuringu raames tsiteerima intervjuupartnerite öeldut, et meie teaduslikud argumendid oleksid verifitseeritavad, kuid informantide konfidentsiaalsus samal ajal tagatud, nagu ka tema ja ta järglaste privaatsus? Teiseks rõhutati, et ei tohi alahinnata inimeste (teadlikku) tahet olla uuringus identifitseeritav, olla nähtav ja äratuntav ning vastutada oma seisukohtade eest. Kumatigi võib just siin uurija ise eelistada anonüümsust, hoolimata informandi soovist. Ka selline uurija otsustus on eetiline probleem. Sofi Strandén (Åbo Akadeemia) keskendus oma ettekandes uurija loodavale konstruktsioonile: jutustajad, kellele uurija oma tekstis sõna annab, on uurija seisukohalt vaid osaliselt “päris” inimesed, sest nad on pigem uurija konstruktsioon neist. Intervjueeritav tunneb vastutust oma sõnade eest, sest ta rääkis tõtt asjadest, nagu need temale teada olid. Uurija aga võib vastavalt oma küsimuseasetusele näha tekstis ka midagi muud, ridadevahelist, mida jutustaja ei teadvustanud ning nii on uurijal teksti loomisel viimane sõna ja “omandiõigus”. Uurija tõlgendust ei saa informant ette näha ega kontrollida, sellepärast võib teatud olukorras olla õige eelistada anonüümsust ka jutustaja tahte vastaselt.

Anonümiseerimise probleem tõstatus ka seoses materjali arhiveerimisega ning siin lähevad eri distsipliinide seisukohad lahku. Ajaloolased eelistavad tuleviku tar-

beks arhiveerida intervjuud ja teisedki pärimusliku ajaloo tekstid nii, et kõik biograafilised andmed säiliks võimalikult täielikult, sotsioloogid seevastu jätavad andmed tihti anonüümseks juba kogumise käigus. Arja Kuula ettekandest selgus, et sotsiaalteadlaste andmekogumite puhul tehakse iga kord eraldi otsus taustainfo täpsuse kohta, nt kas eemaldada otsesed isiku tuvastamist võimaldavad andmed, muuta isiku- või kohanimed, anda taustainfo ainult kategooriates vms. Soomes on selleks hästi välja töötatud andmekaitseüsteem. Muidugi on selline sisuliselt eranditel põhinev süsteem väga kallis ja ajamahukas. Arja Kuula oli ka kriitiline nende uurijate suhtes, kes arhiveerimist ei poolda põhjendusega, et see kahjustab uuringupartnerite heaolu. Muu hulgas näitavad paralleelsed uuringud, et inimesed ise ei ole enamasti nende antud intervjuude arhiveerimise vastu ning on valmis esinema oma nime all. Tahetakse olla teadusele abiks ja väärtustakse informatsiooni, mida antakse. Uurijatele avatust võetakse kui asjaga kaasas käivat enesestmõistetavust, intervjuud ei peeta privaateks. Seega tundub, et probleem peitub osaliselt uurijas endas: ka uurija avab end intervjuus mingil määral oma vestluspartnerile (see on tunnustatud ja praktiseeritav intervjuueerimismetoodika) ning teadmine, et intervjuud arhiveeritakse, võib uurijat tsenseerida juba materjali kogumise protsessis (vrd ERMi välitööpäevikute kirjutamise traditsioonist). Uurija pole ise huvitatud enda privaatsuse avaldamisest, lisaks pelgavad projektikeskses maailmas uurijad ehk teiste uurijate kriitikat, mis tõstatub materjali taaskasutamisel.

Peab nõustuma kõnelejatega (nt Jaana Kouri, Jekaterina Melnikova, Arja Kuula), kes rõhutasid eetilist tasandit seoses uuringupartneritega. Mitte ainult uurija ei tee eetilisi otsustusi, vaid ka informant, alustades kasvõi otsustusest, kas ja kui palju teavet ta uurijaga jagab ning mis on selle tagajärjed. Uurijale tuleb mõnikord meenutada, et ta ei läheks intervjuueerimisel üle piiri, kinnitades, et “kõik jääb meie vahele”, ohustades nii edasist uurimistööd ning tehes arhiveerimise kalliks ja ajakulukaks.

Intervjuusituatsioonis, kus uurija esmatahelepanu on usaldusliku suhte loomisel, võib intervjuuandmete saatuse üle läbirääkimine (mis kätkeb ka nõusolekuvormi allkirjastamist) tunduda uurimist takistava formaalsusena, kuid – ja seda rõhutati ka ettekannetes – tulevikku silmas pidades on intervjuupartneri kirjalik nõusolek oluline. Lõppude lõpuks sõltub sellest nii uurimisandmete tekstualiseerimine kui ka avaldamine, millest eriti viimane on eetiliselt väga keeruline juba avaldamistehnoloogiate mitmekesisusele ja kompleksuse tõttu. Kuidas on “informeeritud nõusolek” siin õieti võimalik, kas me (nii uurija kui uuritav) hoomame õieti internetikeskkonnas avaldamise eetilisi tagajärgi?

Uurija positsioonilt vaadatuna on kogu uurimisprotsess eetiliste valikute ja otsuste komplitseeritud jada. Eetilised dilemmad kerkivad paratamatult esile uurimisülesande püstituses (Pauliina Latvala), välitöödel suhetes intervjuupartneritega (Ulla-Maija Peltonen, Viktorija Kudela, Gulsina Selyaninova, Leena Rossi), uurija enese- ja metodoloogilises refleksiivsuses (Marjatta Fyrstén, Eerika Koskinen-Koivisto, Sofi Strandén, Jaana Kouri), uurimiskontseptsioonide valikus (Simo Laakkonen), kirjutamise ja avaldamise protsessis ning suhtlemises avalikkusega (Åsa Ljungström, Jaana Kouri, Ulla-Maija Peltonen). Eetikateema on keeruline ning juhtub, et uurija jääb oma kahtlustega üksi, vaagides vastutust kaitsta oma uuringupartnereid ja vastutust avaldada uurimistulemusi. Kõiki eetilisi probleeme ei saa reguleerida normatiivselt, kuigi keerulistes olukordades võib tunduda, et see oleks abiks ja et regulat-

sioone napib. Võib tekkida olukord, kus igal maal või distsipliinil on omad eetikareeglid, see aga viiks absurdini. Et uurimisprotsessi igal etapil ja aspektil on oma eetiline perspektiiv, muutub tähtsaks uurija üldine eetiline hoiak (Ulla-Maija Peltonen) ja tahe olla väljas õige asja eest. Uurija eetilise enesetunnetuse seisukohalt osutus konverents viljakaks selleski mõttes, et arutledes sama tööpraktika ja samade küsimuste üle kinnistus ka enda teadvuses paremini see, millest on lähtutud oma valikutest ja otsingutes.

Tiiu Jaago
Ene Kõresaar

NEWS IN BRIEF

“Traditions and Innovations in Contemporary Society 2”: The Joint Seminar of Estonian and Lithuanian Folklorists

On 29 September 2008, the second joint seminar of Estonian and Lithuanian folklorists “Traditions and Innovations in Contemporary Society” was held in the Estonian Literary Museum, Tartu.

The seminar was organized by the Department of Folkloristics at the Estonian Literary Museum. The seminar website is available at <http://www.folklore.ee/rl/fo/konve/2008/eelt/>. Overview of the seminar by Piret Voolaid (Estonian Literary Museum).

Medica 2008: Narratives about Illnesses and Their Treatment

The fifth international seminar on ethnomedicine was held on 21 October 2008 in the Estonian Agricultural Museum, Ülenurme. Overview of the seminar by Piret Paal. The English version of the overview is available in Vol. 41 of *Folklore: Electronic Journal of Folklore* at <http://www.folklore.ee/folklore/vol41/news.pdf>

Conference about Research(er) Ethics

On 3–4 December 2008, the Finnish Oral History Network, which joins universities and research institutes in Finland (website available at <http://www.finlit.fi/tutkimus/fohn/>), organized the conference “Oral History and Ethics” in Helsinki, Finland. Overview of the conference by Tiiu Jaago and Ene Kõresaar (University of Tartu).